

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1.	
НАГОРОДНА СПРАВА ЯК ОБ'ЄКТ	
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	
В УКРАЇНІ	8
1.1. Генеза дослідження нагородної справи у вітчизняній правовій науці	8
1.2. Поняття, зміст нагородної справи, її співвідношення із суміжними правовими поняттями	47
1.3. Нагородне право як новаційний елемент системи права України	73
Висновки до розділу 1	106
РОЗДІЛ 2.	
НАГОРОДА ЯК «БАЗОВИЙ» ЕЛЕМЕНТ НАГОРОДНОЇ	
СПРАВИ	111
2.1. Поняття, ознаки, функції нагород	111
2.2. Класифікація нагород: критерії, види	148
2.3. Нагорода: системний аналіз	169
Висновки до розділу 2	198
РОЗДІЛ 3.	
НАГОРОДНА ПРОЦЕДУРА	
ЯК ВИД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ	201
3.1. Поняття, ознаки, видова належність та принципи нагородної процедури	201
3.2. Суб'єкти нагородної процедури	232
3.3. Стадії нагородної процедури	266
Висновки до розділу 3	286

РОЗДІЛ 4.

ЕФЕКТИВНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО

РЕГУЛЮВАННЯ НАГОРОДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ 289

4.1. Ефективність адміністративно-правового регулювання
нагородної справи в Україні:
принципи, критерії, показники, умови 289

4.2. Правосвідомість суб'єктів правовідносин
як умова ефективності адміністративно-правового
регулювання нагородної справи 308

4.3. Якість нагородного законодавства
як умови ефективності адміністративно-правового
регулювання нагородної справи в Україні 316

4.4. Аргументоване нагородозастосування
як умова ефективності адміністративно-правового
регулювання нагородної справи в Україні 324

4.5. Ціннісний вимір й ефективність
адміністративно-правового регулювання
нагородної справи 335

4.6. Адміністративна відповідальність
у забезпеченні ефективності адміністративно-правового
регулювання нагородної справи в Україні 363

Висновки до розділу 4 381

ВИСНОВКИ 386

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 401

ВСТУП

В умовах сучасних реформаційних державотворчих та правотворчих процесів в Україні, безпосередньо пов'язаних із «наднормованими», «особливими», «вагомими», «унікальними» публічно значимими діями фізичних осіб (колективів осіб) задля збереження та примноження надбань України, зміцнення її економічного, політичного, соціально-культурного розвитку, унікальної історичної спадщини, а також утвердження її правового статусу у міжнародному середовищі як соціальної, правової, демократичної держави, актуальності набуває своєчасність, адекватність, легальність реагування держави та суспільства на визначені дії, реагування на заслуги осіб перед державою та суспільством. Враховуючи особливість підстав для відповідного реагування, останнє має бути особливим, істотно відрізнятися від заходів стимулювання за правомірну поведінку, зразкове виконання посадових обов'язків, бути поліфункціональним завдяки зорієнтованості на відзначення заслуг особи (колективу осіб) перед державою, суспільством, визнання їх унікальності, престижності, особливості та загальної поваги, пошани стосовно осіб (колективів осіб), які вчинили такі дії, надання їм пільг, переваг, особливого правового статусу, надання певних знаків, які підтверджують таке особливе ставлення до них у державі, суспільстві, «відзначення їх», «нагородження їх». Своєчасність, адекватність реагування на різноманітні, особливі, загальнозначимі дії, результати останніх й виконання поліструктурного функціонального призначення останніми (ретро-перспективного спрямування, загально-спеціального змісту) можливе лише за умови детального нормативно-правового регулювання їх засад, упорядкування процедури, уніфікації практики. Отже, досконале за змістом й ефективне у застосуванні нагородне законодавство, прозора, деталізована, публічна нагородна процедура,

уніфікована нагородна практика із збереженням національних нагородних традицій й здатні сформувати унікальну нагородну справу, яка й буде запорукою розвитку України й зміцнення її позицій у світі. Чинне законодавство, зорієнтоване на врегулювання вищезазначених відносин, а також практика його застосування свідчить, що, незважаючи на їх наявність, все ж таки, в Україні ресурс нагородної справи як об'єкту правового регулювання використовується не у повному обсязі, що зумовлює потребу внесення коректив й приведення її у відповідність у контексті глобалізаційних правоперетворень та державотворень до відповідних світових та європейських аналогів. Нагородна справа, завдяки своїй унікальності, є предметом (у різному обсязі) правового регулювання різних галузей права, проте обов'язкова участь суб'єктів публічної влади у відповідних відносинах, специфіка процедурної діяльності, пов'язаної із нагородженням, із реагуванням держави на порушення нагородних правових приписів, зумовлює вагомую роль у такому регулюванні адміністративного права. Навіть з огляду на оновлені підходи до розуміння системи права, виокремлення нових утворень, серед яких є й пропозиція стосовно нагородного права, розгляд останнього варто, все ж таки, вести з акцентом на тісний його зв'язок саме з адміністративним правом завдяки змістовному аспекту останнього. В умовах формування наукового новаційного базису для розробки і прийняття законодавства, зорієнтованого на врегулювання засад формування оновленої системи суб'єктів публічної адміністрації, адміністративних процедур, серед яких своє чільне місце посідає нагородна процедура, адміністративно-деліктного законодавства із реакцією на вчинення відповідних протиправних діянь, безпосередньо пов'язаних із нагородою, важливо сформувати оновлені концептуальні положення для з'ясування реального ресурсу нагороди як особливого заходу стимулювання, заохочення щодо осіб (колективів осіб), результати діяльності яких є загальнозначимими, понаднормованими, заслуженими, системи нагород із її внутрішнім поділом на різновиди для адекватного реагування на різні прояви заслужених діянь,

нагородної процедури із її стадійним поділом й ефективності існування нагородної справи та її правового підґрунтя з акцентом на галузевий аспект останнього. Саме оновлений ціннісний підхід до формування концептуально нового фундаменту для нагородотворчості та нагородозастосування дозволить забезпечити максимально повне використання ресурсу нагородної справи в Україні й збереження її історико-національної особливості.

РОЗДІЛ 1.

НАГОРОДНА СПРАВА ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Генеза дослідження нагородної справи у вітчизняній правовій науці

Варто одразу ж зазначити, що, на жаль, комплексних тематичних фахових досліджень, безпосередньо присвячених всій унікальності нагородної справи у вітчизняній правовій науці немає. Безперечно, не можна вести мову про те, що проблематика нагородної справи взагалі не викликала інтерес у представників вітчизняної правової науки, однак саме комплексних ґрунтовних робіт із акцентом на ресурс нагородної справи немає. Аналіз наявних тематичних робіт дозволяє умовно виділити кілька основних напрямків дослідження нагородної справи у вітчизняній правовій науці. Серед таких:

а) загальноправовий напрямок, який охоплює роботи з проблематики нагороди як виду заохочення, виду заходу переконання, «нагородотворення», обґрунтування можливості виокремлення нагородного права у системі права, систематизації нагородного законодавства в аспекті розгляду систематизації та всіх її форм, філософських проблем нагородного права тощо;

б) галузеві напрямки, серед яких адміністративно-правовий та конституційно-правовий із акцентом на дослідження специфіки галузевого регулювання відносин, безпосередньо пов'язаних із ресурсом нагороди, статусу нагород, специфіки використання державних нагород у діяльності різних суб'єктів публічної адміністрації, гарантування такого використання тощо.

Якщо мову вести про перший напрямок, доцільно зазначити, що, в основному, домінують наукові роботи, присвячені нагороді (наприклад, роботи Н. Оніщенко, О. Петришина, Н. Пархоменко, О. Ющика, С. Погребняка, В. Ладиченка та ін.). Нагорода аналізується переважно як вид заходу переконання, вид заохочення, вид стимулу (наприклад, роботи Р. Калюжного, О. Барабаша, О. Лапки, Т. Пікулі, І. Луценка, В. Красовської тощо), як антипод примусу, відповідальності. Цікавим є те, що нагорода аналізується у її широкому розумінні, тобто не лише державні нагороди, а й всі без винятку нагороди. В наявності використання різних методів наукового пізнання, завдяки чому нагорода досліджується у аспекті історії свого становлення як засобу регулювання суспільних відносин, із висвітленням специфіки такого становлення у різних країнах світу. Варто згадати праці М. Скрижинської, яка поглиблено займалася питаннями дослідження найдавніших нагород на території України¹, й на підставі проведених досліджень витоки формування нагород, а отже і нагородної справи, вбачає ще в античних містах Північного Причорномор'я (нагороди переможцям в атлетичних і кінних змаганнях, бойових подіях) із поступовим формуванням нагородного знакового розмаїття (статуї, золоті вінки, мармурові стели, проєдрії, похвала, проксенії, амфори, бронзові тринітки, золоті вінки з гілок маслини, лавра, мірта та дуба), врученням нагород для відзначення заслуг осіб та підвищення патріотичного духу, настрою².

Можна згадати також роботи О. Красновського, О. Леонова, В. Литвина, Д. Табачника, А. Ульянова, Л. Рощина, В. Шувалова, В. Дурова, В. Конєва та інших із акцентом на аналіз генези нагород, окремих видів нагород із їх роллю у системі інструментарію врегулювання суспільних відносин у різні історичні періоди. Окрім того, слід згадати і про роботи В. Дяченко, В. Винокурова, В. Гринчишина, Д. Козачук, О. Матузова з проблематики безпосередньо правових засад функціонування нагород. Серед робіт,

¹ Скрижинська М. В. Найдавніші державні нагороди на землях України. *Український історичний журнал*. 2006. № 4. С. 130–139.

² Там само.

які безпосередньо присвячені саме генезі дослідження нагород, із аналізом архівних документів, варто виокремити роботу Д. Табачника, а саме трьохтомне видання «Нагороди України: історія, факти, документи»³, аналіз положень якої дозволяє, все ж таки, сформуванню своїх уявлень про формування нагородної практики України. Цілком можна згадати і роботи І. Можейка про історію формування масових нагород та «сплячих» нагород⁴. Нагорода як «базове» поняття всієї нагородної проблематики досліджується й в аспекті порівняльно-правового дослідження: із суміжними правовими поняттями, із акцентом на особливості статусу у праві різних країн. Пошук нових підходів до визначення системи права та виділення її структури тісно пов'язані у роботах вчених-юристів із обґрунтуванням потреби перегляду «традиційних» елементів системи й виокремлення «новаційних» (наприклад, роботи О. Петришина, С. Погребняка). Формулюючи авторське розуміння новітнього доктринального сприйняття системи права із її поділом на публічне та приватне, регулятивне та охоронне, матеріальне та процесуальне та процедурне, вчені-юристи обґрунтовують можливість виокремлення нових елементів права, серед яких є і ті, які ще не мають чітко сформованого переліку ознак «традиційних» елементів системи права, займають т.зв. «проміжне» місце у структурному поділі системи права на елементи, однак в той же час цілком логічно «вписуються» у новаційний поділ системи права на підсистеми. Таким «новаційним» елементом системи права все частіше виокремлюється нагородне право як сукупність норм права, яка регулює відносини, пов'язані із встановленням та застосуванням нагород, а також із гарантуванням їх. Не менш актуальним питанням для дослідження є й систематизація законодавства у всьому розмаїтті її форм, обґрунтування доцільності обрання останньої для певної галузі законодавства, для певної сукупності нормативно-правових актів, співвідношення останніх із змістовним їх наповненням у розумінні

³ Нагороди України: історія, факти, документи / Д. Табачник (кер. авт. кол.), І. Безгін, В. Бузало, М. Дмитренко, І. Курас та ін. У 3-х т. Київ: Українознавство, 1996.

⁴ Можейко І. В. (Кир Булычев). Награды / Полное собрание сочинений. Том 5. М.: Хронос, 1998. С. 326.

певних норм права. І саме у цьому контексті цілком можна вести мову про зацікавленість вчених юристів проблематикою нагородного законодавства та його систематизації із пошуком оптимальної її форми. У роботах вчених-юристів можна знайти численні згадування про різновид кодифікованого акту, яким може бути Нагородний кодекс або ж Кодекс України про нагороди (можливі інші варіанти назви, проте змістовна сутність цього акту, в основному, тотожна).

Привертає увагу напрямок доктринальних досліджень, безпосередньо пов'язаний із аналізом філософських проблем нагородного права, в яких, безперечно, порушуються і проблеми нагородної справи як об'єкту правового регулювання. У цьому контексті можна згадати роботи В. Бігуна, В. Заїки. В. Бігун разом із Д. Коритько у спільній праці пов'язують нагороди із цінностями у суспільстві, впровадження нагород із утвердженням таких цінностей, а отже й із правовою політикою⁵. На прикладі нагородження суддів вони демонструють фактично генезу формування соціальних цінностей та їх фундаментацізацію.

Окремий напрямок наукових фахових досліджень можна виокремити як такий, який пов'язаний із аналізом нагороди, а отже і явищ, пов'язаних із нею у аспекті «прив'язки» її до держави, до ознак держави, обґрунтування її символічного значення, атрибутивного значення. Так, зокрема, цікавим є погляд на нагороди як на «політичний символ»⁶, як «владний символ», «атрибут державності», «символ офіційного визнання державою заслуг особи»⁷.

Цілком можна виокремити й аналіз феномену нагороди в контексті дослідження її ролі і значення у ресурсі правової культури, правового виховання, що, безперечно, є цілком виправданим з огляду на зміст, функціональне призначення нагороди.

⁵ Бігун В., Коритько Д. Філософія нагородного права як сфера правової політики та нагородної юстиції (на прикладі відзначення суддів державними нагородами України). *Проблеми філософії права*. 2008–2009. Том VI–VII. С. 187.

⁶ Трофимов Е. В. Наградное дело в Российской Федерации: административно-правовое исследование: автореф. дис. ... д.ю.н.: 12.00.14. Москва, 2013. С. 26.

⁷ Коритько Д. Г. Конституційно-правове регулювання державних нагород України: Дис. ... к.ю.н.: 12.00.02. Київ, 2015. С. 100.

Аналізуючи генезу дослідження феномену нагородної справи у правовій науці, не можна оминати увагою роботи відомих вчених, праці яких фактично формують «золотий» науковий запас правової думки взагалі і щодо окремих її елементів зокрема. Так, ще Платон у своїй праці «Закони» зазначав, що антиподами інструментального впливу на суспільні відносини є «переконання та сила» і не варто применшувати значення першого, хоча воно і не має бути зорієнтованим лише на багатих, сильніших^{8,9}. Аристотель зазначав у своїх працях про те, що потрібно, все ж таки, відзначити тих, хто щось придумав або ж зробив корисне для держави^{10,11}. Плутарх у роботі «Настанови про державні справи» відзначив, що «почесті мають бути саме знаком, який є довічним ... а отже й шанобливим, соціально значимим»^{12,13}, а Томас Мор в «Утопії» вважав нагородження – «дуже дієвим механізмом стимулювання добродесних вчинків осіб»^{14,15}. Нікколо Макіавеллі у роботі «Міркування з приводу першої декади Тита Лівія» розглядає нагороду як реакцію на «вчинки добрі», як протилежність «злим вчинком» і кари за неї й одночасно уточнює, що статус нагородженої особи не звільняє її від покарання за протиправні діяння^{16,17}. Мішель Монтень приділив увагу

⁸ Платон. Закони / пер. с древнегреч. / общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи: Авт. ст. В примеч. А. Ф. Лосев; примеч. А. А. Тахо-Годи. Москва: Мысль, 1999. С. 174–175.

⁹ Майдебур А. М. Конституційно-правовий статус державних нагород в Україні: дис. ... к.ю.н.: 12.00.02. Одеса, 2013. С. 16.

¹⁰ Аристотель. Политика. Афинская полития / предисл. Е. И. Темнова. Москва: Мысль, 1997. С. 17.

¹¹ Майдебур А. М. Конституційно-правовий статус державних нагород в Україні: дис. ... к.ю.н.: 12.00.02. Одеса, 2013. С. 17.

¹² Плутарх. Сочинения. Пер. с древнегреч. / сост. С. Аверинцева. Вступ. статья А. Лосева; Коммент. А. Столярова. Москва: Худож. лит., 1983. С. 618–619.

¹³ Майдебур А. М. Конституційно-правовий статус державних нагород в Україні: дис. ... к.ю.н.: 12.00.02. Одеса, 2013. С. 17.

¹⁴ Мор Томас. Утопия. Москва: Наука, 1978. С. 237.

¹⁵ Майдебур А. М. Конституційно-правовий статус державних нагород в Україні: дис. ... к.ю.н.: 12.00.02. Одеса, 2013. С. 18.

¹⁶ Макіавеллі Н. Государь. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. О военном искусстве / предисл., коммент. Е. И. Темнова. Москва: Мысль, 1996. С. 165–166.

¹⁷ Майдебур А. М. Конституційно-правовий статус державних нагород в Україні: дис. ... к.ю.н.: 12.00.02. Одеса, 2013. С. 18.